

M. Coornaert

1. De scapeweiden in de schorrevlakten

In het Mededelingsblad van de VOBOW lezen we een bijdrage, die ons aanspoort om nader in te gaan op de historische geografie van de Vlaamse kuststreek in het algemeen, en van de sector tussen de IJzer en de Zidelinge in het bijzonder. We bedoelen het kort artikel van E. Cools over het vroegere vissersdorp Raverside. Schrijver en zijn medewerkers, dr. H. Thoen en dr. F. Verhaeghe, hebben inderdaad de genoemde middeleeuwse nederzetting precies gesitueerd en nader onderzocht¹.

Het beknopte historio-geografische overzicht van E. Cools begint bij de veenvorming in de Vlaamse kustvlakte. Hier moeten we echter wijzen op de beken die het water uit de Zandstreek doorheen de strandvlakte naar de zee afvoerden. De voornaamste van die waterlopen waren de IJzer, de Handzamebeek, de Jabbeke en de Reie. Maar ongeveer 5000 jaar geleden werd op de uiterste grens van het toenmalige strand een duingordel samengeblazen, die de kuststreek helemaal van het zeeewater afsloot. De zeeoever lag toen ca. 1 km noordelijker dan hedentendage, en de veenlaag reikte oorspronkelijk tot de bedoelde grens.

De duinenrij hield het zoetwater van de Zandstreek in de kustvlakte. Er ontstond een moerassig terrein, waar de zoete flora eeuw na eeuw opgroeide, en de veenlaag zich opstapelde. In vele sectoren bereikte de turf laag een dikte van 0,5 tot 1 m. Ca. 2000 v. Chr. braken de zeegolven door de duingordel. De beken vonden weer hun weg naar de zee. Tweemaal daags spoelde de zoute vloed over de kustvlakte, en bracht een laagje klei en zand over het veenpakket. Op die bodem waagden zich primitieve jagers en vissers. Langzamerhand ontstonden nieuwe duinen.

In de Gallo-Romeinse periode, namelijk vanaf ca. 70 n. Chr., werd de kustvlakte bewoonbaar. Achter de duinen langs de zeeoever vestigden zich vissers, handelaars en zoutzieders. Op de zeeoever ter hoogte van het latere Raverside werkte een zoutwinningsinstallatie. De zoutwinnings van Leffinge en Zeebrugge stonden enkele kilometers landinwaarts, elk langs een strandkreek. Verder heeft men Gallo-Romeinse woonplaatsen gevonden in Wenduine, Bredene en andere kustplaatsen².

De bedoelde bewoning werd verdreven door de Duinkerke-II-transgressie, die ca. 270 de kustvlakte begon te overspoelen. De ebbe en de vloed schuurden allerlei geulen uit, die dwars door de strandvlakte, of evenwijdig met de zeeoever liepen. De voornaamste twee kustrivieren waren de IJzer en de Zinkval, d.i. de monding van de Reie³. Beide bezaten een uitgebreide delta. De voornaamste parallelle kreek lag tegen de grens van de Zandstreek, en verbond de IJzer met de Reie-Zinkval. Die kreek heette later de Leet.

Op het westeinde liep de Leet in de IJzer, op een plaats 3 km ten noordoosten van het latere Nieuwpoort. Daar ver-

toont de IJzer een grote bocht, die nu de kreek van Nieuwendamme heet. De Leet is later gedeeltelijk in de Plassendaalse en Oostendse Vaart opgenomen. Gedurende de Duinkerke-II ontstonden ten noorden van de Leet nog twee belangrijke geulen, nl. de Noordede ten oosten van Oudenburg, en de Terstreepvliet ten westen ervan.

Ondertussen zette de Duinkerke-II gedurig klei en zand af op de vroegere Gallo-Romeinse woonlaag. De aanslibbing vorderde van de Zandstreek uit noordwaarts. Tegelijk schoof de zoute flora vooruit over de strandvlakte. Gronden met zulke begroeiing heten schorre, en worden alleen door schapen afgegraasd. Bijgevolg liepen de schapenkudden van de aanpalende Zandstreek naar de schorrevlakten. Het verkeer van de schapen naar de schorren deed wegels ontstaan. De herders bouwden houten brugjes, om hun dieren over de Leet en andere kreekten te laten passeren.

Terwijl de Duinkerke-II over de kustvlakte stroomde, vielen Frankische stammen Gallië binnen, en stichten daar een koninkrijk. Hun koning werd de *heere van den lande*. Deze schonk bestaande nederzettingen aan zijn voornaamste medestrijders. Aan andere heren leende hij gronden uit, waar dezen een hoeve bouwden. Op die manier ontstonden talrijke grotere en kleinere leenhoven. We wijzen hier alleen op een paar heerlijkheden, die bij de toenmalige zeeoever gevormd werden, nl. Gistel, Koekelare en Vladslo⁴.

Ondertussen vorderden de sedimentatie en de begroeiing van de strandvlakte gestadig noordwaarts. De schapenwegen werden langer en kregen vertakkingen. Omstreeks 700 was de Duinkerke-II definitief voorbij. De breedte van de schorrevlakte bedroeg, van het latere Leka en Zevokote uit gezien, ca. 10 km. Maar ter hoogte van Gistel stak een zandige rug in de kustvlakte vooruit, zodat de schorren daar slechts ca. 8 km breed waren. Daar de afstand van de Zandstreek naar de verste schapenweiden langer geworden was, moesten de herders hier en daar een kunstmatige hoogte opwerpen, waar ze hun kudden bij hoge vloed in veiligheid konden brengen.

Hier rijst de vraag: wie mocht zijn schapen weiden op de uitgestrekte schorren? Alle onbeheerde gronden, o.m. veldlanden en aanwerpen van de zee, vielen onder de bevoegdheid van de koning van het Frankrijk. Het is best mogelijk dat de landsheer toeliet dat de voornaamste hereboeren van de Zandstreek hun kudden naar de schorren zonden. Het is echter wel zeker dat de koning schapenweiden schonk aan enkele abdijen.

Uit de zee kwam een kreek aan, die 7 km ten noordwesten van Oudenburg⁵ westwaarts afzwenkte, en zich in de buurt van de IJzer bij de Leet voegde. In de schorren tussen die geul en de Leet vinden we twee schapenweiden, waarvan de naam op het verzamelsuffix-inge eindigt: 1. de Leffinge ten

(1) COOLS 1984.

(2) COOLS 1984, p. 30.

(3) COORNAERT 1974, pp. 19-21.

(4) GYSSELING 1960, I, p. 406, vermeldt in 988 *Gestella*; p. 567, in 847 *Cokenlare*; p. 1020, in 992 *Frodeslo*.(5) GYSSELING 1960 II, p. 779, vermeldt in 866 *Aldenborg*.

noorden van Gistel; 2. de Graninge ten zuiden van het latere Middelkerke. Terloops vermelden we hier enkele ingenamen in de schorren ten noorden van Brugge: de Mosselinge en de Tarninge in Wenduine⁶; de Scharpinge in Knokke⁷; de Greveninge in Westkapelle⁸; de Vieringe in Dudzele.

De voornaamste schapenwegen vertrokken uit nederzettingen, die op de toenmalige zeeoever stonden: 1. de weg die van Oudenburg over Plassendale naar het latere Bredene liep; 2. de weg van Gistel uit naar de latere dorpen Snaakerke, Stene en Mariakerke; 3. de weg van Zevekote uit door de Leffinge naar het latere Raverside; 4. de weg van Leke uit over St.-Pieterskapelle en Slipe, doorheen de Graninge naar het latere Middelkerke.

De Franken duiden de waterlopen in de strandvlakte meestal aan met de termen *zwin*, *ede/ide*, *vleit*, *gat*⁹. De boven vermelde geul langs de Graninge en de Leffinge nam de naam Graningegat aan. Aan de noordzijde van die kreek ontwikkelde zich een lange strook schorre, die aanvankelijk weinig breedte vertoonde, en bijgevolg de Strepe of Plate genoemd werd.

J. Ameryckx heeft reeds de Streep precies gesitueerd. Schrijver vermeldt de kaart van Ferraris uit 1777, waarop de gehele geul aan de zuidzijde van de Streep het Groot Geleed genoemd wordt. Voor het westelijk deel van die kreek kent Ameryckx de naam Graningatevliet, en voor het oostelijk deel Albertus Geleed¹⁰. Die laatste naam is ontleend aan het Albertus Fort, dat ca. 1600 bij het beleg van Oostende gebouwd werd om de sluis te Mariakerke te beschermen.

Het oosteinde van de Streep lag ten noorden van Oudenburg, en het westeinde reikte tot de toenmalige brede delta van de IJzer. Het oosteinde van het Graningegat werd voortaan de Terstreepvliet genoemd. Bij een voordracht, die we op 29 april 1975 te Oostende hielden, toonden we een schetskaart waar we het westeinde van het Graningegat verkeerdelijk ten noorden van Lombaardside tekenden. We hadden toen nog niet de boven bedoelde situatie van het Graningegat ingezien.

2. De eerste landwinnings in de Vlaamse kustvlakte

De kustvlakte was met ontelbare grotere en kleinere krekten dooraderd, zodat dit gewest uit ontelbare eilanden bestond. Een aantal van die eilanden vormde de delta van de Zinkval, waarin de Reie en andere kleinere beken van de Zandstreek uitvloeiden. Ook de delta van de IJzer bestond uit een vertakt krekensysteem, dat o.m. de Graninge en de Streep omvatte. De bewoners van de kuststreek konden met hun boten vis vangen in de krekten en langs het strand.

Verder nemen we aan dat de ontginning van de daring, d.i. de turf van de strandvlakte, reeds lang vóór de indijking begonnen is, en dat men de gestoken turfstukken met platte boten naar de bewoonde plaatsen haalde. Ondertussen had

de Duinkerke-II vele kleinere krekten volgeslibd. Maar het neerstromende water uit de Zandstreek en de getijden van de zee hielden de bedding van de voornaamste strandgeulen open.

Het vaarverkeer op de krekten en langs de zeeoever deed een paar nederzettingen uitgroeien tot handelsplaatsen. Zulke centra ontstonden op een punt, waar een landweg over een waterloop passeerde. Aardenburg bevond zich bij de monding van de Ede, die uit Maldegem aankwam. Op de heuvelrij van de toenmalige kust liep een weg van Aardenburg naar Oudenburg. Die weg passeerde de Reie op de plaats geheten *ter brughe*, d.i. de latere Molenbrug. Een paar honderd meters stroomafwaarts van die brug mondde de Reie toen in de strandvlakte uit. Op die plaats ontstond in de vroegste Middeleeuwen de handelsnederzetting Brugge.

Zolang de IJzer een uitgestrekte schorrevlakte vormde, die bestond uit begroeiende schapeweiden en aanslibbende platen, was er in dit gewest geen bewoning mogelijk, tenzij op vluchtheuvels en op de rand van de Zandstreek. In de IJzerstreek komt Ieper te voorschijn als de eerste handelsplaats. Die nederzetting bevond zich op een rechterzijrivier van de IJzer. Die plaats verwierf reeds vroeg stadsrechten. Daar Ieper de zojuist vermelde beek onder haar bevoegdheid kreeg, werd die waterloop de Ieperleet genoemd¹¹.

In 863 leende de koning van het West-Frankenrijk het gewest Vlaanderen uit aan zijn schoonzoon Boudewijn. In dit nieuwe graafschap was Boudewijn I voortaan de heer over de leenmannen, en kwamen de onbeheerde goederen aan hem toe. Zowel Boudewijn I als zijn opvolgers deden schenkingen aan verscheidene abdijen. We vermelden hier alleen de schapenweide die de St.-Pietersabdij van Gent verkreef in 747. Dit terrein kon 30 schapen voeden, en bevond zich in de Greveninge, 9 km ten noordoosten van Brugge¹².

In de 10de eeuw evolueerde de schorrevlakte tot een landschap, waar men op een meer georganiseerde manier de schapenteelt kon beoefenen. Het onderhoud van de schapenwegen en -bruggen vereiste wel enige samenwerking tussen de schapenboeren en andere personen, die reeds zekere rechten op de schorren konden laten gelden. Ook waren er in de buurt van de Zandstreek stroken grond, die zeer zelden door de zoute vloed bespoeld werden, en bijgevolg het stadium van de zoete flora bereikt hadden. Op zulke terreinen graasden reeds runderen, en kon men al de akkerbouw beproeven.

De vele belanghebbenden begonnen uit te zien naar een middel om grote delen van het rijpe schorreland te bevrijden van het zeewater, en tot het stadium van zoete flora te brengen. Zulke onderneming kon niet uitgevoerd worden zonder de toestemming van de Graaf, en zonder de medewerking en de steun van de betrokken partijen. Het was immers nodig dat men een aaneengesloten aarden wal opwierp, die een bepaald gedeelte van de schorrevlakte afschermd. Anderzijds moest men ervoor zorgen, dat het overtollige water uit het ingedijkte terrein afgelaten werd.

(6) COORNAERT 1967, p. 23.

(7) COORNAERT 1974, p. 27 en 407.

(8) COORNAERT 1981, p. 18 en 411.

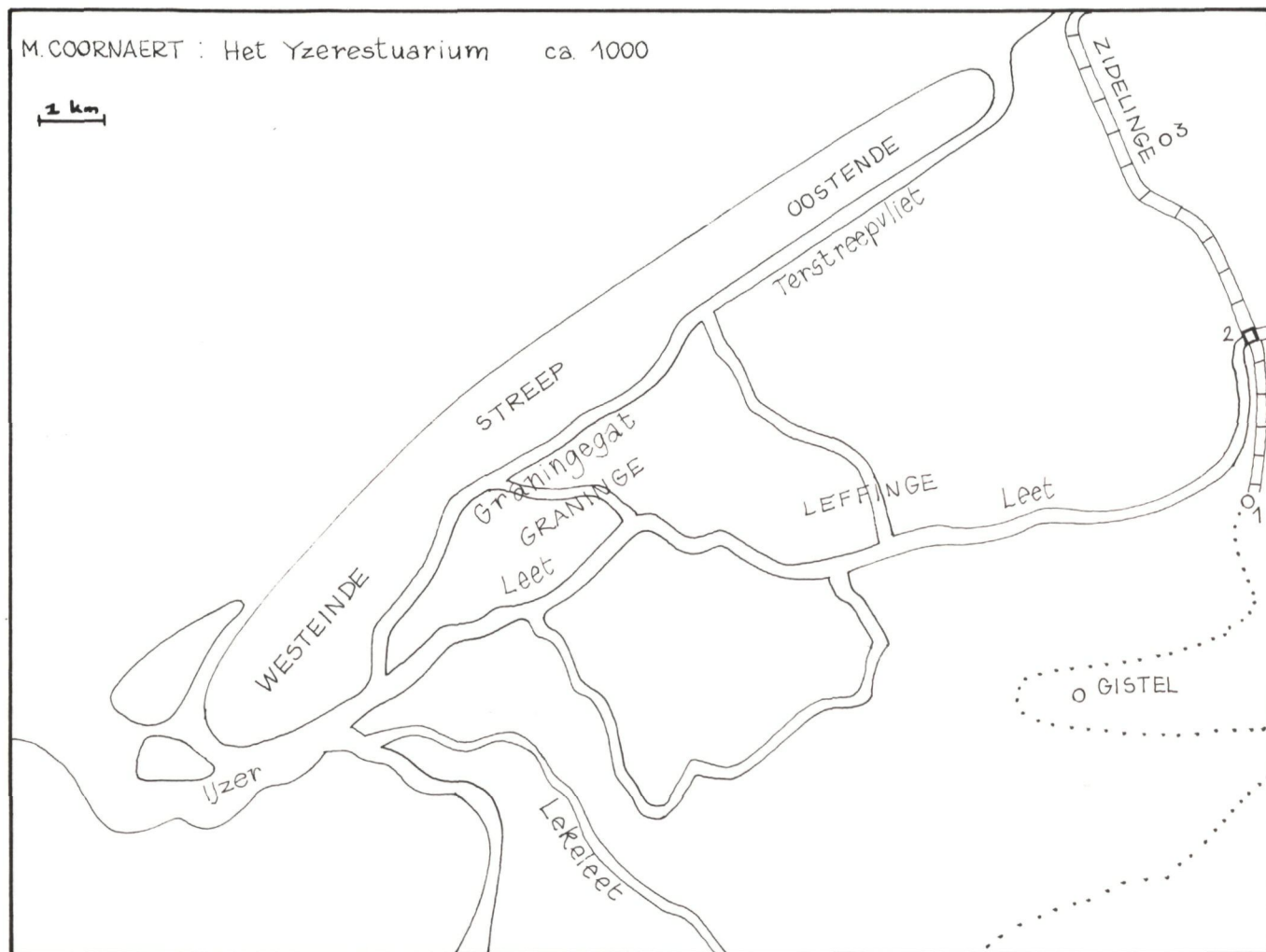
(9) COORNAERT 1976, p. 415: Koks-ide bij Sluis, Koks-ide bij Veurne, Lombaards-ide; TERMOTE 1981: de Nieuwe Ide, tussen Koks-ide en Oostduinkerke; COORNAERT 1974, p. 374, 379 en 414: Dievegat, Hazegat,

Smokkelgat.

(10) AMERYCKX 1955, pp. 267-270.

(11) Hier zijn we verplicht om de term Ieperleet A in te voeren, omdat we eerder een tweede Ieperleet ontmoeten.

(12) COORNAERT 1981, p. 18.

Legende bij de kaart ca. 1000 1. Oudenburg 2. De overdrag van de Zidelinge 3. Bredene ... grens van de Zandstreek

Totnogtoe kan men niet uitmaken in welke sector de eerste landwinning van stapel liep. Gebeurde die ten noordoosten of ten noordwesten van Brugge? Of begon men in de sector Lo-Veurne, waar de Oude Zeedijk ligt? Het is echter best mogelijk dat de indijking van de bedoelde drie polders omstreeks dezelfde tijd aangevangen is. Hoe dan ook, voor ons lijkt het geen twijfel meer dat de polder, die later de Blankenbergse Watering zal heten, ten laatste in de tweede helft van de 10de eeuw gewonnen werd.

Van Brugge uit liep een opgehoogde schapenweg noordwestwaarts. Het zuidoende daarvan is de Vlamingdam. Maar de sector ten noorden van de Leet heette de Gentele (later de Blankenbergse Dijk). De opgehoogde schapenweg, die van Oudenburg uit noordwaarts trok, droeg de naam Zidelinge (later Dijk van de Blankenbergse Watering). De Gentele en de Zidelinge werden omgevormd tot een zeevering, en langs de zeezijde met elkaar verbonden door middel van de Evendijk¹³.

De dijklijn Gentele-Evendijk A-Zidelinge was ca. 34 km lang, en sneed een groot aantal kleinere en grotere kreken

door. Er werd een sluis gebouwd in de Leet, 2 km ten noordwesten van Brugge. Naar dit punt richtte men het overtollige water van de gewonnen polder en van de beken, die uit de Zandstreek neerstroomden. De gronden die naar die sluis afvloeiden, waren ca. 200 km² groot, en vormden samen de Watering tussen de Gentele en de Zidelinge, later de Blankenbergse Watering geheten¹⁴.

Maar vóór de bouw van de Zidelinge en de Gentele diende de Leet als de vaarweg, waarover de Ieperlingen naar Brugge en de Zinkval (= het Zwin) voeren. Om die reden bouwde men een overdrag te Plassendale, d.i. de plaats waar de Zidelinge de Leet afdamde. Een overdrag was een dam met schuine vlakken, waarover de schuiten getrokken werden. In de Gentele stond er aanvankelijk een sluis. Maar die werd enige tijd later vervangen door een overdrag, die zijn naam ontleende aan het nabijgelegen Schipstale¹⁵.

In verband met het vaarrecht op de Leet, moeten we hier even vooruitlopen in de tijd. Niet alleen in de Blankenbergse Watering, maar ook in de wateringen Woutermans Ambacht en Camerlinx Ambacht behoorde het vaarrecht op

(13) We noemen die Evendijk A, om een onderscheid te maken met de volgende Evendijk. Zie COORNAERT 1976, pp. 417-419: de term Evendijk.

(14) COORNAERT 1972, pp. 28-29, 240 en 250.

(15) Ibid., p. 29.

de genoemde waterloop aan Ieper. Dit feit is een sterke aanwijzing, maar geen bewijs dat de Graaf reeds vóór de indijking enig vaarrecht aan de Ieperlingen toegestaan had. Het valt echter niet te loochenen, dat Filip van de Elzas dit recht bevestigt in 1167. Zijn oorkonde preciseerd dat het recht van de stad Ieper strekte, van de overdrag van Nieuwendamme aan de IJzer, tot de overdrag van Schipstale bij Brugge. De Ieperleet B was 40 km lang¹⁶.

3. De verdere indijking van de IJzerdelta

Nadat de Blankenbergse Watering gewonnen was, lagen nog brede schorren ten oosten van de Gentele, en ten westen van de Zidelingne. In deze laatste sector ontmoeten we in 988 de schorren van de Leffinge. Onderwijl evolueerde de zoute flora ook op de Streep. Het *Liber Traditionum* van de St.-Pietersabdij vermeldt daar twee schenkingen kort vóór het jaar 1000: 1. in 992 kreeg de abdij een schorreweide voor 300 schapen; 2. in 995 schonken koningin Suzanna en graaf Boudewijn IV een weide voor 600 schapen¹⁷.

In de schorren tussen de Zidelingne en de toenmalige oostoever van de IJzermouning begonnen omstreeks 1000 verscheidene geulen te verlanden. Ook de oevers van de Graningevliet slibden aan, maar de kreek behield toch zoveel breedte, dat die na de indijking zal dienen als parochiegrens tussen Oostende, Mariakerke, Middelkerke en Westende enerzijds, en Mannekensvere, Slipe, Wilskerke, Leffinge en St.-Katarina anderzijds. De boven bedoelde aanwerpen ten noorden van Gistel en Vladslo waren rijp voor de landwinning.

De nieuwe dijk vertrok uit de Zidelingne, 2 km ten noorden van Bredene, en liep van daaruit door de oostelijke monding van de Terstreepvliet. Verder westwaarts lag de dijk op de noordzijde van de Streep. Ca. 17 km ten westen van de Zidelingne werd de dijk zuidwaarts omgebogen, en in zuid-oostelijke richting verder gebouwd, zodat die in de buurt van het latere Leke bij de Zandstreek aansloot. Op het punt waar de westelijke monding van de Leet afgesneden was, bouwde men een overdrag. Die plaats heet later *ten nieuwen damme*. De nieuwe polder was gemiddeld 9 km breed.

Vooraleer we de bewoning van de polder bespreken, moeten we het geboortjaar ervan trachten te benaderen. Onder de parochies die in dit gebied zullen gesticht worden, ontmoeten we er twee reeds ca. 1060-1070. Snaaskerke verschijnt in 1067¹⁸. Ondertussen was ook al in de Leffinge een parochie gesticht. De parochie Leffinge wordt vermeld in de *Translatio* van de H. Lewina, die ca. 1070 gebeurd is¹⁹. Het kan dan ook moeilijk anders of de polder tussen de Zidelingne en de IJzer was een drietal decennia eerder op de zee veroverd.

Het verwondert ons niet dat de inpoldering ten westen van de Zidelingne toen reeds zover gevorderd was. Aan de oostzijde van de Gentele werden immers in de eerste helft van

de 11de eeuw drie dijken gebouwd, waarmee men drie kleinere polders won: de Dulleweg, de Westdijk en de Oostdijk van het latere Blankenberge²⁰. Vervolgens werd ca. 1050, van de Gentele uit, de Evendijk B aangelegd, die een groot schorreveld tussen de Gentele en het Zwin inpolderde²¹.

In welke periode is anderzijds de landwinning op de oostzijde van de Oude Zeedijk van Veurne-Ambacht op gang gekomen? Volgens de studie van R. Boterberghe vorderde de inpoldering op de toenmalige westoever van de IJzermouning niet zo vlug als op de oostoever. In de omgeving van het latere Pervijze lag een breed schorreveld, dat in 1066 verschijnt onder de naam *Bircla*, en dat toen onder de parochie Esen viel²².

Onderwijl bezonk op de noordwesthoek van de IJzermouning een zandplaat, die oostwaarts aanslibde. Die landtong verschijnt ca. 1090 onder de naam *Sandeshoved*. Vervolgens werd een deel van de westoever van de IJzer vóór 1100 ingedijkt. In die landwinning verschijnt Diksmuide vanaf 1120: Stuivekenskerke, Pervijze, Ramskapelle en Duinkapelle (= Oostduinkerke)²³. De aanlegplaats Diksmuide, die ca. 20 km ten noorden van Ieper ontstond, wordt in 1127 *portus*, d.i. havenstad, genoemd²⁴.

Hierboven ontmoetten we reeds de twee schapenweiden die de St.-Pietersabdij van Gent tegen het einde van de 10de eeuw verwierf op de Streep. In 1038 bevestigde koning Hendrik I dat de abdij de bewuste twee weiden bezat, die respectievelijk 300 en 600 schapen konden voeden. Nog twee religieuze instellingen verkregen een stuk schorreveld op de Streep: 1. de abdij van Hasnon bezat in 1065 een weide voor 100 schapen; 2. in 1094 bezat de abdij van St.-Winnoksbergen daar eveneens een weide voor 100 schapen.

Dat de Streep nog verder aanwies, blijkt uit de nota die de St.-Pietersabdij in 1133 liet optekenen: *in Testrep praefata ecclesia sancti Petri berquarias super litus maris possidet, quibus per maris alluvionem nova quaedam terra conglutinata est et concreta...*²⁵. We vertalen als volgt: 'op de Streep bezit de genoemde abdij van ouds schapeweiden langs de zeeoever, en aan die gronden is een strook land aangeworpen en vastgeslibd'.

Anderzijds vorderden de aanwas en de landwinning op de westoever van de IJzer ten noorden van Pervijze. In 1112 schonk Robrecht II in die sector *novam terram nomine Sandeshoved, quae per iactum maris iam crevit*, d.i. aangeworpen grond, genoemd Zandshoofd, die door de zeevloed aangeslibd werd²⁶. Enkele jaren later werd het Zandshoofd ingedijkt. Daar vestigden zich vissers en handelaars. Die aanlegplaats kreeg stadsrechten. We ontmoeten die nieuwe stad in 1163: *in oppido novo*²⁷. Dit kuststadje heette *novus portus*, d.i. Nieuwpoort.

Ondertussen was, zoals we hierboven zagen, een groot deel van de Streep samen met de achterliggende schorren inge-

(16) COORNAERT 1974, p. 44-46.

(17) FAYEN 1906, pp. 95-96.

(18) GYSSELING 1960 II, vermeldt in 922 *Snelgerikerke*.

(19) *Monumenta Germaniae Historica* XV, 2, p. 788.

(20) COORNAERT 1967, p. 23 en 26, en 1974, p. 22.

(21) COORNAERT 1981, pp. 19-20.

(22) BOTERBERGHE 1962, p. 81.

(23) *Ibid.*, p. 84 en 87.

(24) *Ibid.*, p. 120.

(25) BOTERBERGHE 1962, p. 92.

(26) GYSSELING 1960 II, p. 1098.

(27) *Ibid.*, p. 741.

dijkt. Bijgevolg moeten we de schapenweiden van de Gentse St.-Pietersabdij zoeken buiten de toenmalige zeedijk, en wel in de noordwesthoek van de Streep. Van die hoek uit groeide een plaat aan, die een tegenhanger van het Zandshoofd vormde. Die aanwerp op de oostzijde van de IJzermondung heet later de Hem van Lombardside²⁸. Tussen de Hem en de Streep bleef een geul open, nl. de kreek van Lombardside.

Het westeinde van de Streep groeide verder westwaarts aan. Op dit werpland ontstond een duinenrij. De bocht van de IJzer tussen de Streep en Nieuwendamme slibde stilaan vol. Filip van de Elzas schonk in 1173 de bedoelde aanwassen aan de St.-Pietersabdij van Oudenburg. De monniken begonnen de ene strook schorre na de andere te winnen. In 1210 verschijnt de Bamburgpolder. Daar staat de Bamburghoeve, 1400 m ten zuidoosten van Lombardside. Even later ontmoeten we de polder van Lombardie²⁹. Daar bevond zich een vissersdorp op de zuidzijde van Lombardside. Het restant van die geul ligt nu 1 km ten westen van Lombardside.

4. De watering van Woutermans Ambacht

Hierboven trachtten we uit te maken in welke periode de polder tussen de IJzer en de Zideling ontstond, en komen we tot het besluit dat de bedoelde landwinning in het midden van de 11de eeuw gebeurde. Nadat de nieuwe zeedijk gesloten was, verkavelde de Graaf het gewonnen land onder degenen die aan de inpoldering meegewerkt hadden, hetzij door dijkwerkers, hetzij door geldmiddelen ter beschikking te stellen. Aan de enen leende de Graaf een groter of een kleiner leengoed uit. Anderen kregen gronden in vrije eigendom.

Nadat de percelen toegewezen waren, moesten alle eigenaars van de nieuwe polder zich verenigen in een gemeenschap, die men waterschap noemde. De gelanden van een watering kozen een eigen bestuur, nl. sluismeesters. Die personen stonden in voor het onderhoud van de zaken die aan de gemeenschap behoorden: de zeewering, de uitwateringssluis, de afwateringskanalen, de wegen en de bruggen. Alle gelanden dienden, in verhouding tot hun eigendom, een bijdrage te betalen voor het onderhoud van de gehele watering. Ieder jaar bepaalden de sluismeesters hoeveel de gemeenschappelijke gelanden per gemet moesten betalen³⁰. Die beslissing heette *scietene*, en de bijdrage het *ghescot* of watergeld.

Er werd een persoon gesteld op wie de taak rustte om toe te zien, dat de opgelegde watergeschotten tijdig geïnd werden, en dat alle percelen geregistreerd werden in een omme- looper, d.i. kadasterboek. Dergelijke functionaris was een schouteteet, en zijn functie was het schoutetendom. Een waterschap werd ook een ambacht genoemd. Die term gold voor een administratieve omschrijving – b.v. het ambacht Veurne of Gistel – en voor een beroepsvereniging – b.v. het ambacht van de kuipers of van de metsers.

Aan het hoofd van een administratief ambacht stelde de Graaf een ambachtsman, d.i. ambtman, amman. Die term betekende zoveel als dienstman. Daarom werd het woord ambacht in het Latijn omgezet tot *officium* of *ministerium*. Dit laatste vervormde in het Frans tot *mestier*. De functie van de amman heette ammanschap. Zowel het schoutetendom als het ammanschap waren feodale functies.

De oudste term voor waterschap was feitelijk *waes ambacht*. Hierin beduidt het eerste lid: slijkerige bodem, natte grond. Welnu een polder die pas op de zee gewonnen is, bestaat grotendeels uit sompige terreinen. Precies op een waesambacht lag de taak om de ingedijkte grond van het overtollige water te bevrijden en vrij te houden. De schouteteet van een waesambacht werd waasschouteteet genoemd.

Wanneer we speuren naar de vroegste aanduidingen aangaande de organisatie van de afwatering van de polder tussen de Zideling en de IJzer, dan komen we tot de bevinding dat deze polder twee waterschappen omvatte: Woutermans Ambacht (= WA) en Camerlynx Ambacht (= CA). Beide wateringën beschikten elk over een zeesluis en een sluisvliet of hoofdwatergang. Daar de grens tussen beide bestaat uit de Steense Dijk, veronderstelden we aanvankelijk dat de twee waterschappen elk een polder vormden.

E. Vlietinck verschaft ons echter een tekst uit 1571, die bewijst dat het Brugse Vrije enige tijd tevoren de Steense Dijk heeft doen aanleggen. Deze werd gebouwd om te beletten dat het water van WA naar de watering van CA zou stromen. De hoofdwatergang van WA begon aan de Hagebrug, die 200 m ten oosten van Snaeskerke over de Ieperleet B lag. Op dit punt stond een overdrag, waar men de schuiten uit de Ieperleet naar de leet van WA overtrok. De Steense Dijk en de sluisvliet van WA liepen noordwaarts, passeerden 100 m ten oosten van Stene, en eindigden bij de sluis van WA, die ten oosten van Mariakerke in de zeedijk stond.

De zuidelijke sector van de Steense Dijk heette ook de Smalle Zideling, en behoorde aan CA, *welc ambacht van Camerlynx, beginnende aen een geweste genaemt ter Hagen, oost vander kercke van Snaeskercke, aende brugge ghe-naemt de Hagebrugge, afgepaelt was vanden ambochte van sheer Woutermans met een groote leet, lopende alzo noordwaert oppe tot aende dunen; daerduere die vanden ambochte van sheer Woutermans huerlieden water loizende zyn tzeewaert inne; jehens welcken waterleedt ende ande westzyde van dien de zelve van Camerlynx hadden liggende eenen dyck genaemt de smalle zydelingen, beginnende ontrent vyftich roeden oost vander overdracht staende by Snaeskercke, ende alzo loopende noordwaert voorby de kercke van Steene, tot eenen houck genaemt Baelemans houck.*

Baelemans Hoek bevond zich 1 km ten noorden van Stene. De zuidelijke sector van de dijk was 4 km lang, en de noordelijke 2 km. CA onderhield zijn deel, opdat *twatere com-mende uyten ambochte van sheer Woutermans huerlieden*

(28) Ham/hem = aanwas langs een rivier; we mogen niet verwarren met de Hem 4 km ten zuidoosten van Nieuwpoort; daar ligt nu de Hemmepolder.

(29) BOTERBERGHE 1962, p. 131.

(30) 1 gemet (G) = 44 aren = 300 vierkante roeden (R); 1 Brugse roede = 3,84 m².

*lant geen scade oft hindere doen en mach; van welcken geweste van Baelemans houcke, westewaert ende noortwaert uppe tot anden duunen, liggende was een andere zydelingen, genaemt sheer Woutermans zydelingen; dewelcke die vander voornoemde watering van sheer Woutermans, by sententie gegeven by die vanden Vryen, gecondempneert, gehouden ende verbonden staen zoe te repareren ende onderhouden dat twatere, commende uuter zelven ambochte van sheer Woutermans, den voornoemden van Camerlyncx geen hindere oft scade doen en mach*³¹.

Voor zover we weten dateert de vroegste vermelding van de watering van Woutermans Ambacht uit 1285. In dit jaar werd een akkoord gesloten tussen de stad Oostende en de *wateringhen van myns here Woutermans ambocht*. De zeedijk van WA was 8 km lang. Het westeinde lag ten oosten van Mariakerke, en het oosteinde sloot aan bij de Zidelinge van de Blankenbergse Watering die, ten noorden van Bredene, de Smalle Zidelinge of Dijk van Bredene genoemd wordt.

Een tekst uit de 16de eeuw verklaart: *Angaende de watering van sheer Woutermans, dat tlandt van dezelve van beyden den zyden liggende es ande zee, hebbende daerjens veel dycken ende duynen tot aende watering van Camerlyncx ambacht, beghinnende west van sinte Mariekercke, streckende also oostwaert up tot aen tambocht van Blanckeberghe, aen een geweste genaempt Breedenede dyck ofte de smalle zydelingen, wesende lettel min dan onderhalf myle weechs*³².

Vervolgens gaan we na aan welke omstandigheid Woutermans Ambacht zijn naam te danken had. Hierboven zagen we dat die watering genoemd werd naar een Heer Wouter van Gent. Daar we niet kunnen nagaan of er reeds een vroegere Wouter van Gent bestaan had, zullen we de in 1285 vermelde persoon Wouter I noemen. Het oudst bekende register van de lenen die van de grafelijke burg van Brugge (=BB) afhingen, dateert uit ca. 1330. Dit document is zeer slordig samengesteld. Veel leengoederen worden op een gebrekkige manier omschreven, en sommige leenhoven ontbreken helemaal.

De schrijver van BB ca. 1330 kende blijkbaar niet de precieze inhoud van het leengoed dat toen door Wouter II van Gent gehouden werd: *Monseigneur Watier de Gant tient en fief le escoutetdom de monseigneur Wouterman ambocht, et les 2 pars de waesambocht ens ou dit mestier, et les 2 paers de le palinczete³³ ens ou dit mestier, et 9 m.³⁴ de terre en le proche de Zantvorde; et doet par an à monseigneur: 100 poules, et à cascune poule 3 eus, et 4 d. pour le poule, et 11 coebuke et 1 quartier, 8 s. pour le coebuc*³⁵.

Vertaling: 'Heer Wouter van Gent houdt een leen: het schoutetendom van Heer Woutermans Ambacht; 1/2 van het waasammanschap in het genoemde ambacht; 1/2 van de palingzete aldaar; 9 G grond in de parochie Zandvoorde; aan de Graaf is hij jaarlijks verschuldigd: 100 hennen; 3 eieren per hen, ofwel 4 d. par. per hen; 11 1/2 koehuiden, ofwel 8 s. par. per huid³⁶.

De schrijver geeft een paar elementen van dit leenhof op een onduidelijke manier weer: hij verwacht de begrippen ammanschap en waasschoutetendom; hij weet niet dat de genoemde rechten verbonden zijn aan een herenhoeve te Zandvoorde. Verder vergeet hij een recht, dat wel in de latere leenboeken geregistreerd staat: het schoutetendom in Oostende, dat enkele decennia tevoren stadsrechten verworven had.

De naam van Wouter II werd enkele jaren later doorstreept, en daarboven schreef men de naam van de volgende leenhouder: *Watier fil.*, d.i. Wouter III van Gent. Deze verschijnt in BB 1365: *Myn here Wouterman van Ghent houd een leengoed van minen here van Vlaendren, dats te weten ene stede groot 11 ghemete lands licghende in Zantvoorde, item tammanscep van s Woutermans ambocht, item tammanscep van Oostende, item de visscherie van den vorseiden ambochte metten 2 deel van der paelinczete, ende de 2 deel van den scoutheetdom dat men heet twase ambocht, al tenen leene toebehorende*³⁷.

Boven Wouter III werd de naam van zijn opvolger ingevoegd: *Wouterman van Ghent, de jonghe*, d.i. Wouter IV, en daarnaast *Wouterkin van Ghent, f. Wouter*, d.i. Wouter V. Deze laatste staat geboekt in het leenregister van 1435: *Wouterkin van Ghendt houdt een leengoed, groot zynde elleven ghemeten lands, metten husen ende bomen diere up staen ende den vorseiden leene toebehoren, liggende ende staende binnen ambachte van sherwoutermans ende inde prochie van Zandvoorde, noordwest van der kerken, ende es de stede daer Wouterkin nu in woendt; item so behoort ten vorseiden leene de tweedele vanden waesschoutetendomme van den vorseiden ambochte, ende de tweedeel vander paelinczeten binden zelven ambochte, metgaders den scoutetendomme van Oosthende, ende thammanscip vanden voornoomden ambachte van sheer Woutermans; staende te laste van elleven coebuken ende de tweedeel, metgaders hondert ende zesse ende dartich hennen, ende telker hene drie eyeren, gheldende minen vorseiden heere (=de Graaf) elcx siaers in zinnen spikere van Brugghe; behouden dies dat men elken coebuuc lossen mach met zevene scell. parisis, ende de hennen ende de eyeren die lost men upden jaerlycschen slach*³⁸.

De schrijver van het geciteerde register kende de precieze inhoud van het bewuste leengoed: 1. een hoeve van 11 G in Zandvoorde, ten noordwesten van het dorp, d.w.z. ca. 2 km ten noordoosten van Stene; daar woonde Wouter V; 2. de helft van het waasschoutetendom van WA; 3. de helft van de palingzete in de bedoelde watering; 4. het schoutetendom van de stad Oostende; 5. het ammanschap van WA. De verplichtingen bestonden uit: 1. 11 1/2 koehuiden, ofwel 7 s. per huid; 2. 136 hennen en 3 eieren per hen, ofwel een vergoeding betalen volgens de prijzen van het jaar.

De andere helft van het waasschoutetendom en van de palingzete in WA behoorde bij een leengoed, dat ten noordoosten van Oudenburg lag: *Victoor f. Karsteloote Roels houdt een leengoed, groot zynde de twee deel van veertiene ghemeten lands, liggende binden ambachte ende bin-*

(31) VLIETINCK 1910, p. 175.

(32) Ibid., p. 169.

(33) Het recht om palingfuiken uit te zetten in waterlopen.

(34) Gemet = *mensura* (Latijn) en *mesure* (Frans).

(35) Algemeen Rijksarchief Brussel (ARA), Rekenkamr (RK) 45925, f° 23ro; fo 22ro vermeldt *mestier monseigneur Woutermans*.

(36) 1 pond parisis (pd. par.) = 20 schellingen (s.); 1 s. = 12 denier (d.).

(37) ARA, RK 1072, f° 26ro.

(38) Stadsarchief Brugge (SAB), BB 1435, f° 126ro.

*der prochie van Oudembuerch houc, noordoost vander kerken; voort de tweedeel van eenen overdraghe noort van Oudembuerch, ende heet de zidelinghe in tselve ambacht (= Oudenburg); voort de tweedeel van eenre palinczete ligghende in sherwoutermans ambocht, metten tweedele van eenen waesambochte int selve ambocht, met drien manscepen daer toebehorende*³⁹.

De vermelde overdrag bevond zich te Plassendale, 2,5 km ten noorden van Oudenburg. Daar werden de schuiten, die van Brugge of van Nieuwendamme uit de Ieperleet B bevoeren, over de Zidelinghe van de Blankenbergse Watering getrokken. De andere helft van de rechten op de overdrag van de Zidelinghe bij Plassendale behoorde bij een ander leengoed in de parochie Oudenburg⁴⁰.

Ook BB 1468 boekt een Wouter van Gent als leenhouder. Die moeten we waarschijnlijk als Wouter VI beschouwen. Het leengoed omvatte nog steeds dezelfde delen als in 1435. Wouter VI heeft enkele jaren na 1468 zijn leen verkocht. Het register boekt als opvolger: *nu Dieric van Halewyn per coop*. Maar een familielid van Wouter van Gent kon zijn rechten als erfgenaam doen gelden, en het leengoed in zijn bezit krijgen: *Jan van Ghent, by naerhede*⁴¹. Deze overleed in 1494. De volgende leenhouder was *Pietre de Crane, per mortem anno 94*⁴².

5. De parochies in Woutermans Ambacht

Nadat de gewonnen grond onder de belanghebbenden verdeeld was, begonnen dezen hun percelen te ontginnen en te bewerken. De uitbating kon echter niet gebeuren zonder het bouwen van hoeven. Naarmate vervolgens de bevolking aangroeide, stichtte men, van de aangrenzende Zandstreek uit, nieuwe parochies. Hoewel Zandvoorde pas in 1249 uit de geschreven bronnen opduikt⁴³, geloven we toch dat dit dorp in WA de oudste parochie vormde. Zandvoorde staat 2,5 km ten noordwesten van Oudenburg, en kwam waarschijnlijk uit die parochie voort.

Vermoedelijk is St.-Katarina als eerste dochterparochie uit Zandvoorde afgesplitst. Dit dorp ontstond op de zuidoever van de Terstreepvliet, ca. 5 km ten noordwesten van Zandvoorde. De parochie *Capella sanctae Katerinae* verschijnt in 1222⁴⁴. Om de genoemde parochie te onderscheiden van St.-Katarina bij Assebroek en St.-Katarina-buitendamme, gaf men een bijzondere bepaling: *sinte Kateline west*⁴⁵.

Langs de zeeoever op het oosteinde van de Streep bevond zich een geschikte aanlegplaats, waar een vissersdorp ontstond. Gysseling ontmoet het bedoelde oosteinde ca. 1115: *in orientali fine in Testrep*⁴⁶. Daar het grondgebied van Oostende precies aan de noordzijde van de Terstreepvliet ligt, kunnen we aannemen dat dit grondgebied oorspronkelijk het noordelijk deel van de parochie St.-Katarina

vormde. De parochie Oostende is vermoedelijk omstreeks 1200 gesticht. Die nederzetting kreeg stadsrechten. In 1266 ontmoeten we de eerste vermelding van de stad: *oostwaert alzo verre als haer de stede van Oosthende bestrect*⁴⁷.

Oostende was niet alleen een belangrijke vissersgemeenschap, maar legde zich ook op de handelsvaart toe. De Terstreepvliet en andere watergangen van WA waren uiteraard verbonden met de sluisvliet. Deze laatste diende ook als vaarweg. Maar de sector tussen Oostende en de hoofdwatgang was niet bijzonder geschikt voor de scheepvaart. Wat meer is, langs die vaarweg stond een sluisje met een sluisdeur, die niet hoog genoeg kon opgeschoven worden.

In 1285 verzocht de stad Oostende de watering WA, *om eenen watganc die gaet, vander Nortspoye vanden hooftwatganghe upwaert streckende oostwaert, tote der steenbrughe besuden Oostende in den Suwen wech, te widene ende diepene so datter scipvaart wesen mochte, also verre als scepenen noot dochte, ... comme tprofynt vanden lande ende vander port van Oostende, ende die spoye te hoghene*. Dank zij de tussenkomst van het Brugse Vrije besloot WA *den voorseiden watganc te widene, drie roeden wyt te wesene ter Nortspoye inden hooftwatganc, die spoye te hoghene drie voete*⁴⁸.

Met de hulp van E. Vlietinck situeren we de waterweg, waarover de schuiten van Oostende naar de Ieperleet B, en verder naar Brugge of de IJzer voeren. In de Zuidweg, die van Oostende zuidwaarts naar Zandvoorde trok, lag de vermelde Steenbrug over de Terstreepvliet. Op die plaats bevindt zich nu de Mercatorjachthaven. Vanaf de Steenbrug voeren de schippers, langs St.-Katarina heen, zuidwestwaarts op de Terstreepvliet. Even verder volgde men de St.-Katarinawatgang, die in de hoofdwatgang uitmondde. In die monding stond de Noordspie. Vandaaruit voeren de schippers naar de overdrag van Snaaskerke. De boven beschreven waterweg nam de naam Oostendse Watgang aan.

Het grondgebied van de watering Woutermans Ambacht paalde west aan de Steense Dijk of Smalle Zidelinghe, noord aan de zee, oost aan de Zidelinghe of Dijk van de Blankenbergse Watering, zuid aan de Ieperleet B. Binnen die grenzen lagen de volgende parochies geheel of gedeeltelijk: de westelijke helft van Bredene en van Oudenburg, de noord-oosthoek van Stene, de oostelijke helft van Mariakerke, Zandvoorde, St.-Katarina en Oostende helemaal.

Voordat we nu verder Woutermans Ambacht bekijken als een administratief district, moeten we eerst de grenzen van de ambachten in de Blankenbergse Watering bekijken. In die oudere polder kwamen de grenzen van de ambachten, behalve in de zuidoosthoek, overeen met het grondgebied van de oudste parochies: langs de Gentele liggen Zuienkerke en Uitkerke; in het midden Meetkerke, Houtave, Nieuwmunster, Stalhille, Vlissegem en Klemkerke; langs de Zidelinghe Oudenburg en Bredene.

(39) SAB, BB 1435, f° 125vo.

(40) BB 1365, f° 25ro.

(41) VERWIJS-VERDAM, p. 2107: *naerhede, naerheit, het na aen iemand verwant zijn, vandaar het uit bloedverwantschap voortvloeiende recht van naasting*.

(42) Rijksarchief Brugge (= RAB), Fonds Burg Brugge (= BB) nr. 1, f° 167vo.

(43) DE FLOU 1914-32 XVIII, p. 282.

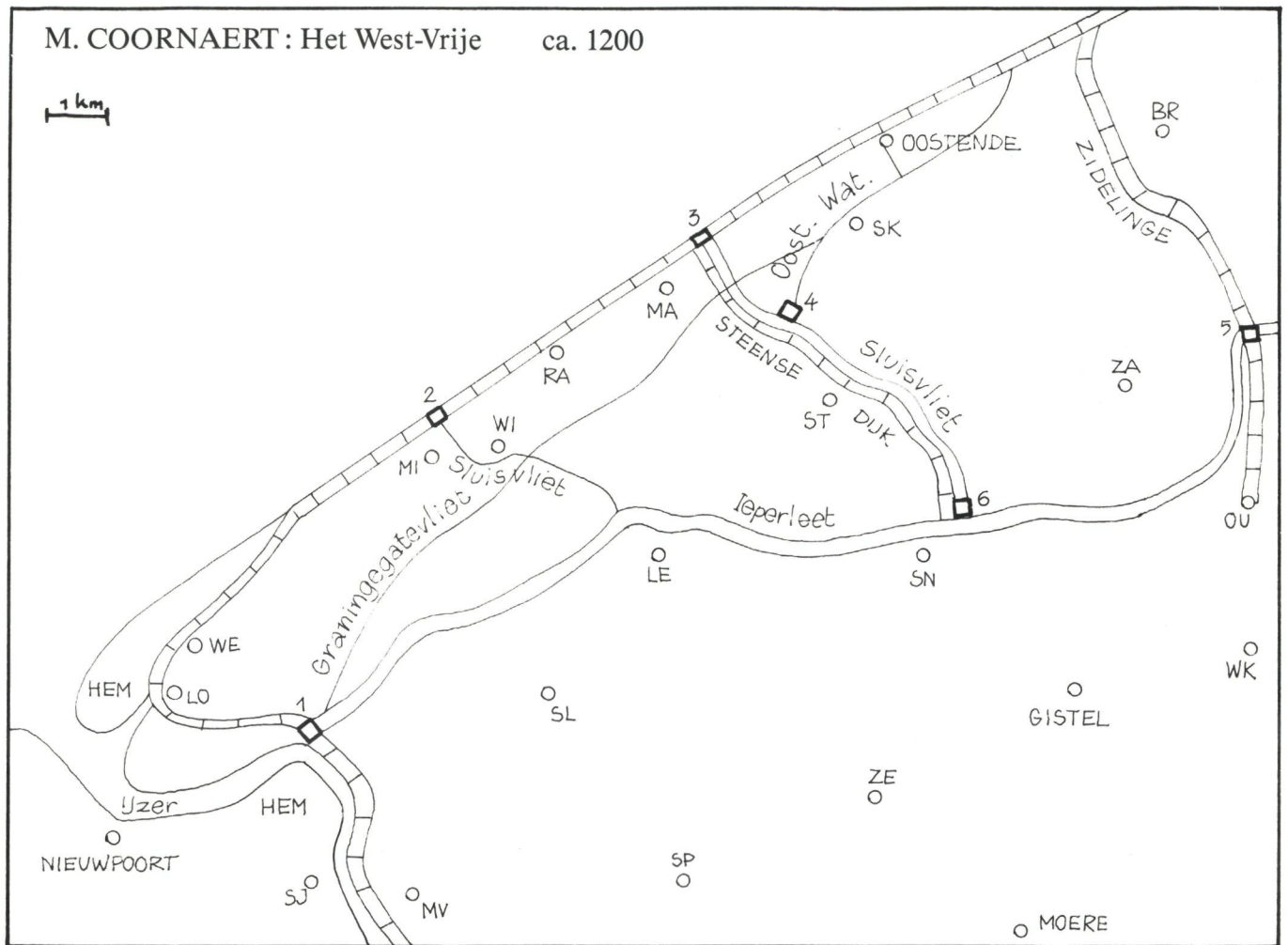
(44) WARLOP 1968a, p. 355; zie ook COORNAERT 1974, p. 391.

(45) BB 1365, f° 26ro en 27 vo.

(46) GYSSELING 1960 II, p. 765.

(47) DE FLOU 1914-32 XI, p. 878.

(48) VLIETINCK 1910, p. 76; 1 Brugse voet = 27,5 cm.

Legende bij de kaart ca. 1200

1. De overdrag van Nieuwendamme	BR Bredene	OU Oudenburg	ST Stene
2. De sluis van Camerlinx Ambacht	LE Leffinge	RA Raverside	WE Westende
3. De sluis van Woutermans Ambacht	LO Lombaardside	SK St.-Katarina	WI Wilskerke
4. De Noordspeie	Ma Mariakerke	SL Slipe	WK Westkerke
5. De overdrag van de Zidelinge	MI Middelkerke	SN Snaaskerke	ZA Zandvoorde
6. De overdrag bij de Hagebrug	MV Mannekensvere	SP St.-Pieterskapelle	ZE Zevekote

Toen de inpoldering ten westen van de Zidelinge vorderde, werd een stuk van het gewonnen land bij de parochies Oudenburg en Bredene gevoegd. Maar de Graaf liet de bedoelde twee secties niet ressorteren onder de bestaande ambachten Oudenburg en Bredene. Die twee delen gingen op in het nieuw gestichte ambacht, dat later de naam WA verwerf. De oorspronkelijke, oostelijke helft van de parochie Oudenburg werd als ambacht *Oudemburch houck* genoemd, en het oostelijk deel van Bredene was het ambacht *Breedene houck*.

Volgens de rekeningen van het Vrije bestond het administratief district WA als volgt : *sheerwoutermans ambocht, te wene: Ettelghem, Oudemburch, Zantvoorde, Breedene, sinte Kathelynen, Mariekercke*⁴⁹. Bij dit lijstje hoort enige commentaar. We zagen reeds dat het alleen om de westelijke

helft van Oudenburg en Bredene ging. Ook viel slechts een stukje van Ettelghem onder WA. Anderzijds menen we dat Zandvoorde en St.-Katarina geheel, en Mariakerke gedeeltelijk bij het ambacht behoorden. We weten echter niet in hoeverre Stene onder de amman van WA ressorteerde. Tenslotte wijzen we er nogmaals op dat Oostende stadsrechten verworven had, en bijgevolg een afzonderlijk schoutendom vormde.

6. De watering van Camerlinx Ambacht

De zeesluis van het genoemde waterschap stond 1 km ten noordoosten van Middelkerke. De hoofdwatergang vertrok van een punt bij de Ieperleet B, 1 km ten noordwesten van Leffinge, liep 2 km verder een eind samen met de Graningevliet, en van daaruit noordwaarts naar de sluis. Van het oosten uit bracht de Terstreepvliet het water van het Zidelingeleet aan. Het Graningegat was ook door middel van het Groot Middelkerkeleet met de sluisvliet verbonden.

(49) RAB, Reg. Vrije (= RV), Rek. 1560-61, f° 2vo.

Het genoemde geleet passeert langs de zuidzijde van Wilskerke. Verder westelijk vloeide de Lekelet naast Nieuwendamme in de Ieperleet B.

In paragraaf 4 tonen we aan dat de polder tussen de Zidelinge en de IJzer bestond uit twee waterschappen, die tegelijk elk een administratief ambacht uitmaakten. Daar er geen documenten overblijven die ons vertellen over welke omstandigheden de verdeling van de gronden en de organisatie van het nieuw gewest door de Graaf geregeld werden, kunnen we de oorsprong van WA en CA niet nader bepalen. Het is wel duidelijk dat Woutermans Ambacht genoemd werd naar een reeks personen, die Wouter van Gent heetten en ongeveer twee eeuwen belangrijke rechten uitoefenden over het bewuste gebied.

Verder is het een feit dat Camerlinx Ambacht zijn naam ontleende aan de Kamerling van de Graven van Vlaanderen. E. Warlop deelt mee dat die functie erfelijk was, en in de 12de eeuw behoorde aan de Heren van Grammene. In 1140 verschijnt de oudst bekende *camerarius*, nl. Boudewijn van Grammene. Deze was gehuwd met Katarina van Belle, die van haar vader het Hof van Oudenburg en het schoutetendom aldaar geërfd had. Een van de erfgenamen van Boudewijn, Eustachius III van Grammene, bezat de zojuist genoemde drie rechten van 1217 tot 1236.

Een oorkonde uit 1230 vermeldt *Eustacius, Flandriae camerarius, dominus de Oudenburgh et castellanus de Leffinghe*. Daar de vertaling van de laatstgenoemde titel luidt 'burggraaf van Leffinge', moeten we eerst enige opheldering zoeken. Terecht verklaart E. Warlop dat Eustachius geen burggraaf kon zijn. Het district waarover hij een zeker gezag bezat, was het ambacht dat aanvankelijk naar de oudste parochies aldaar genoemd werd. In 1204 verschijnt de term *officium van Leffinge*, en in 1226 de naam *officium van Slipe*⁵⁰.

Hoe moeten we dan de functie van Eustachius precies omschrijven? In de oorkonde van 1230 staan twee zaken, die enig licht kunnen brengen. Vooreerst lezen we dat Eustachius erkent, dat hij geen recht bezit *in darringho per totum officium meum extra dicum et litus maris*, d.i. op de daring (= polderturf) in geheel mijn ambacht, buiten de dijk, de (toenmalige) zeeoever. De stroken grond buiten de zeedijken vielen immers onder het beheer van de Graaf.

De tweede zin luidt: *praeterea illi de officio meo de Slipis habent breve contra brevia mea de nummis aquarum toxicus officii mei, et hoc habent de iure*, d.i. bovendien bezitten de bewoners van mijn ambacht, nl. Slipe, een bewijsstuk, tegenover mijn bewijsschriften, aangaande het watergeschot in geheel mijn ambacht, en dit hebben ze van rechtswege. Jammer genoeg weten we niet welke betwisting er bestond betreffende het geschot. Terloops weze hier aangestipt dat dit citaat de oudste vermelding van de term watergeld bevat.

Uit de bovenstaande twee teksten kan men niet afleiden, dat Eustachius III van Grammene het waasschoutetendom van het bewuste ambacht bezat. Waarom wordt hij dan *castel-*

lanus genoemd? E. Warlop meent dat Eustachius zich die titel aanmatigde, maar dat deze feitelijk de schout van het bedoelde ambacht was. Dit zou dan betekenen dat er in de 13de eeuw een schout aan het hoofd van een ambacht kon staan. Of werden hier het schoutetendom van de stad Oudenburg en het ammanschap van het Ambacht Leffinge bij elkaar gevoegd? Hoe dan ook, we vernemen niets over het ammanschap en het waasschoutetendom in CA.

De oudste vermeldingen van de term Camerlinx Ambacht zijn: in 1248, *te Middelkerca, binnen des Camerlinghes ambochte*⁵¹; in 1250, *officium camerarii*⁵². Na Eustachius III kwamen het Hof en het schoutetendom van Oudenburg en de functie van Kamerling, toe aan zijn afstammelingen. In 1330 waren de Heren van Grammene door geldnood gedwongen, om de genoemde drie rechten te verkopen. Daardoor geraakten die weer in de handen van de Graaf⁵³.

Het onvolledig leenregister van 1330 boekt niet het ammanschap, het waasschoutetendom en het visrecht in CA, maar vermeldt slechts de term *mestier dou Camerlenc* (f° 1vo). BB 1365 laat horen dat het Hof van Oudenburg aan de Graaf zelf behoorde, en dat het ammanschap in CA van dit leenhof afhing: *Jacob de Damhoudere houd een leengoed van minen vorseiden here (= de Graaf), als van den vorseiden hove van Oudenbuerch, dats te wetene tammansceip van Camerlinx ambocht, met al datter toe behoord* (f° 27vo).

In de leenregisters van de Burg van Brugge uit de 14de en 15de eeuw vinden we echter onder de ambachten Oudenburg, Gistel, Camerlinx en Woutermans, geen enkel gegeven over de Kamerling en de waasschouteet van Camerlinx Ambacht. We zien wel dat ook het visrecht in CA afhing van het Hof van Oudenburg. Dit recht was verdeeld over een achttal sectoren van het net van waterlopen.

1. Willem f. Jan Diederic hield een leengoed *als van den hove van Oudenbuerch, dats te wetene ene paeldinczete licghende in de prochie van Leffinghe, streckende van st. Mariekerke toten nieuwen damme* (f° 27vo). Hier gaat het waarschijnlijk om het Zidelinggeleet, dat van Mariakerke uit zuidwaarts strekt, en over enige afstand de grens tussen Leffinge en Stene vormt. Het Zidelinggeleet loopt, onder de naam Steenovengeleet, verder naar de Ieperleet B, die 300 m ten noorden van Leffinge van Oost naar West strekt. Het bedoelde visrecht gold verder op de Ieperleet tot de overdrag van Nieuwendamme.

2. Giselbrecht van Slipe hield een leen, *als van den hove van Oudenbuerch, dats te wetene 6 paeldinczeten, licghende in Camerlinx ambocht, staende tusschen Saghers overdraghe ende Snellegherskerke*. Vermoedelijk worden hier zes watergangen bedoeld, die in de Ieperleet B uitmondten, tussen de overdrag van Snaaskerke en Saghers Overdrag. Volgens De Flou stond die overdrag naast Nieuwendamme: *un overdragh nommé t saghersoverdragh, d'encosté le Nieuwendam* (1432); *in de prochie van Mannekensvere, inde Lekelet, beghinnende van Strecxdamme tot Saghers overdraghe* (1435); *tsagers overdrach nevens Nieuwendamme* (1606)⁵⁴.

(50) WARLOP 1968b, pp. 9-10.

(51) DE FLOU 1914-32 VII, p. 27.

(52) WARLOP 1968b, p. 9.

(53) WARLOP 1968a, pp. 237-240.

(54) DE FLOU 1914-32 XIII, p. 1102.

3. *Jan f. Riquaerds f. Wouter houd een leengoed, als van den hove van Oudenbuerch: de 4 deele van 6 van ere pael-dinczete licghend in Camerlinx ambocht, in de prochie van Mannekensvere in de Leekeleed* (f° 27ro). De Lekeleet was een beek, die ontsprong op de heuvelrij tussen Leke en Koekelare. Die beek passeerde 1,5 km ten noorden van Leke westwaarts. De Lekeleet nam 1,5 km ten noorden van Schore het Vladslavaartje op, liep verder noordwestwaarts door Mannekensvere, en mondde bij Nieuwendamme in de Ieperleet B uit. We weten echter niet aan wie de overige 2/6 van die palingzete behoorden.

Het is voor ons niet mogelijk om alle boven bedoelde waterlopen precies te situeren. Op Militaire Kaarten zien we wel allerlei watergangen aan beide zijden van de Ieperleet. We wijzen hier toch op het feit dat men de oorspronkelijke Iepervleet niet helemaal meer kan terugvinden, sedert ca. 1640 de vaart van Plassendale naar Nieuwpoort aangelegd werd⁵⁵. Van Plassendale tot de Hagebrug volgt het nieuw kanaal grotendeels de bedding van de Ieperleet. Maar van de Hagebrug tot de Slipebrug, en verder tot Nieuwpoort, werd het kanaal recht door het landschap getrokken. Ten noorden van Leffinge en ten noordwesten van Slipe zijn lange stukken van de Ieperleet niet in de vaart opgenomen. Die restanten van de oude bedding behoren nu bij het afwateringsnet.

7. De parochies in Camerlinx Ambacht

Uit de vorige paragraaf blijkt dat Camerlinx Ambacht zijn naam te danken heeft aan het feit dat de Heren van Grammene, die de functie van Kamerling van Vlaanderen uitoefenden, in de 12de eeuw het ammanschap verwierven in het district aan de westzijde van Woutermans Ambacht. L. Gilliodts verklaart dus terecht: *Le métier de Slype ou de Sclype, appelé aussi métier du chambellan, ou Camerlinx ambacht, du nom de son propriétaire*⁵⁶.

Maar voordat we de bewoning van CA nagaan, beschouwen we eerst de parochies van de twee ambachten die aan de zuidzijde van CA liggen. Die twee districten bevinden zich gedeeltelijk in de Zandstreek, en zijn bijgevolg ouder dan CA en WA. Volgens RV 300 omvatte *Vlaerdslo ambocht* de parochies Vladslø, Beerst, Schore, Keihem en Leke (f° 3ro). In 992 verschijnt Vladslø; in 1161 Beerst⁵⁷; in 1179 *parochia de Scora*⁵⁸; in 1187 *Leca*⁵⁹; in 1203 *Caiham*⁶⁰. Waarschijnlijk vormde Vladslø de oudste parochie op de oostzijde van de IJzer, ten noorden van de Handzamebeek, en zijn de andere vier parochies uit het oorspronkelijke grondgebied van Vladslø genomen.

(55) COORNAERT 1972, pp. 84-86.

(56) GILLIODTS 1883, p. 428.

(57) GYSSELING 1960 I, p. 115.

(58) DE FLOU 1914-32 XIV, p. 350.

(59) GYSSELING 1960 I, p. 605.

(60) Ibid., p. 557.

(61) GYSSELING 1960 II, p. 855.

(62) Ibid., p. 116.

(63) GYSSELING 1960 I, p. 342.

(64) Ibid., p. 116.

(65) Ibid., p. 701.

(66) DE FLOU 1914-32 XVII, p. 431.

(67) Ibid., p. 572.

(68) GYSSELING 1960 I, p. 1067.

(69) DE FLOU 1914-32 XIV, p. 781.

Het ambacht Gistel bestond uit *Ghistel prochie, Moere, Zande, Zevekote, Oncvliete gheseit Cappelle* (= St.-Pieterskapelle), *Westkercke, Roxhem, Ettelghem, Bekeghem, Zerckeghem* (RV 300, f° 2vo). We wijzen erop dat slechts een stuk van Ettelgem en Zerkegem bij het genoemde ambacht behoorden. Er bestond immers ook een *Zerckeghem ambocht*. Blijkbaar vormen Gistel en Roksem de oudste parochies, en zijn daaruit een aantal dochterparochies voortgekomen. Toch geloven we dat St.-Pieterskapelle aanvankelijk bij de parochie Leke behoorde.

Roksem wordt vermeld in 745: *Hrochashem*⁶¹. Vervolgens ontmoeten we in 1025 *Sarchingehem*⁶²; in 1028 *Adlingehem*⁶³; in 1107 *Bichengem*⁶⁴; in 1130 *Mor*⁶⁵; in 1200 *Zeven cote*⁶⁶; in 1284 (*ten*) *Zande*, nl. in *Ghistele ambocht, in prochia van den Sande*⁶⁷; in de 12de eeuw *Westkerca*⁶⁸; ca. 1300 *sente Pieters Capelle te Onkevliete*⁶⁹.

Volgens RV 300 omvatte Camerlinx Ambacht de *prochie van Steene, Snellegherskercke, Leffinghe, Willekinskercke, Slypen, Mannekensveere, Middelkercke, Westhende* (f° 2vo). Naar onze mening betekende het oostelijk deel van CA een aanwinst bij de oorspronkelijke parochie Gistel, en het westelijk deel een aangroei bij de parochie Leke, die uit Vladslø stamde. De volgende parochies zouden uit Gistel voortgekomen zijn: Snaaskerke en Leffinge bestonden reeds ca. 1060 als parochie (zie par. 3); de parochie *Stenes* verschijnt in 1133⁷⁰; De Flou vermeldt in 1235 *parochia beatae Mariae de Testrep*, d.i. Mariakerke⁷¹.

Tenslotte sommen we de parochies op, die uit Leke zouden stammen: in 1116 verschijnt *Slipan*⁷²; in 1171 Mannekensvere: in *parochia Slypen, et Lefhinga, et Steenen, et S. Mariae Capella iuxta Mannechin overvam* (= *overvara*), d.i. St.-Mariakapelle bij Mannekens Veer⁷³; *Mannekini overvara*⁷⁴; in 1171 *Westende de Testrep*⁷⁵; in 1218 *Middelkerca*⁷⁶; in 1253 *parochia de Willekinskercke*⁷⁷; in 1248 komt Lombaardside te voorschijn als *Lombardie*⁷⁸.

8. Het vissersdorp Raverside

Raverside was een van de vele vissersdorpen die, korte tijd na de indijking van de kustvlakte, op de Vlaamse zeeoever ontstonden. We sommen die aanlegplaatsen even op: 1. langs de Wester-Schelde, Biervliet, Hugevliet, Gaternesse, Nieuwerhaven⁷⁹; 2. op het eiland Wolpen, Waterduinen; 3. in de Zwindelta, Koksida, Slepeldamme, Lamminsvliet (later Sluis), Mude, Damme, Vijfhuizen⁸⁰; 4. tussen het Zwin en de IJzer, Schaarte⁸¹, Windgat⁸²; Heis, Scharphout (later Blankenberge), Tarningedijk (later Haringdijke)⁸³,

(70) GYSSELING 1960 II, p. 937.

(71) DE FLOU 1914-32 X, p. 129.

(72) GYSSELING 1960 II, p. 937; BB 1435, f° 128ro: *de prochie van Harlebouds capelle, die men heet Slipen*.

(73) DE FLOU 1914-32 X, p. 129.

(74) GYSSELING 1960 I, p. 658.

(75) Ibid. II, p. 1064.

(76) Ibid. I, p. 697.

(77) DE FLOU 1914-32, XVII p. 572.

(78) Ibid. IX, p. 847.

(79) COORNAERT 1974, p. 361 en kaart 8.

(80) Ibid., p. 353 en kaart 4.

(81) Ibid., p. 407.

(82) Id. 1976, p. 398 en 463 en kaart 1.

(83) Id. 1967, p. 21 en kaart naast p. 30.

Wenduine, Oostende, Lombaardside ; 5. ten westen van de IJzer, Nieuwpoort, Nieuwe Ide, Adinkerke, Duinkerke, Mardijk, Grevelinge.

Enkele van de genoemde nederzettingen evolueerden tot belangrijke kustplaatsen, omdat ze stadsrechten verkregen: Biervliet, Hugevliet, Waterduinen, Sluis, Mude, Damme, Blankenberge, Oostende, Lombaardside, Nieuwpoort, Duinkerke, Mardijk en Grevelinge. Ook aanlegplaatsen zonder stadsrechten groeiden tot actieve vissersgemeenten uit, nl. Raverside, Wenduine en Heist⁸⁴. Enkele kleinere vissersdorpen zijn in de 14de tot 16de eeuw geweken voor de zeevloed, of door het stuwend zand overdekt: Hugevliet, Gaternes, Nieuwerhaven, Waterduinen, Vijfhuizen, Schaarte, Windgat, Harendijke, Nieuwe Ide.

In een aantal kustplaatsen werd de vissersnering vernietigd door de troebelen en de overstromingen ca. 1600, nl. in Biervliet, Kokside, Slepeldamme, Mude, Damme, Heist, Wenduine, Raverside, Lombaardside, Mardijk. Maar na de troebelen kwam Breskens op als een vissershaven, en in de 18de eeuw heeft Heist weer de zeevisserij aangepakt⁸⁵. Anderzijds werd de haven van Sluis in 1865 van de zee afgesneden⁸⁶. De vissershaven van Blankenberge is sedert enkele decennia buiten gebruik geraakt. De havens van Oostende, Nieuwpoort, Duinkerke en Grevelinge werken nog. Tenslotte vermelden we de vissershaven van Zeebrugge, die ca. 1900 gebouwd werd.

Dank zij het speurwerk van E. Cools en zijn collega's werd het site van Raverside gelokaliseerd. Die nederzetting in het Westkwartier van het Brugse Vrije stond ca. 2,5 km ten noordoosten van Middelkerke. Het dorp Raverside vormde niet een zelfstandige parochie. Het lag binnen de grenzen van de parochie Middelkerke. Het dorp beschikte wel over een bidplaats. E. Vlietinck vermeldt een ligger van de landen, die aan de kerk van Middelkerke behoorden. Dit dokument uit 1569 boekt o.m. het perceel, waarop *de capelle van Wilgraveshyde* zich bevond⁸⁷.

De Flou geeft de oudste vermeldingen van het dorp Raverside: *Daniaux, li poissonniers de Wilravenside* (1290), d.i. Daniel, de visser van W.; *entre Oosthende et Wilravenside* (1395); *Walravensyde* (1403)⁸⁸. Hierbij voegen we enkele attestaties uit de rekeningen van het Vrije: *Wilravensyde*⁸⁹; *Wilraveshyde*⁹⁰; *Walravensyde*⁹¹; *Walravenshide*⁹²; *Wilravensyde*⁹³; *Walravencyde*⁹⁴.

In 1290 verschijnt de (h)ide, die naar een zekere Wilrave genoemd was. Het eerste lid van die persoonsnaam bestaat uit de term wil, zoals in Wil-helm en Wil-fried; het tweede lid is de term rave, zoals in Inge-rave. De persoonsnaam Wilrave werd een eeuw later vervormd tot Walrave (Walgrave). In de 16de eeuw verloor het eerste deel van het toponiem Wilravenside de eerste lettergreep, en werd de dubbele genietefuitgang ns gewijzigd tot -rs. Vanaf 1575 ontmoet De Flou de vorm Rave(r)side.

Interessant is de volgende mededeling van E. Cools: 'in de eerste decennia van de 15e eeuw was Walravensyde door de Graaf Jansdijk middendoor gesneden'. Hier wijzen we erop dat het dorp Heis in een gelijkaardige situatie verkeerde. Tussen Blankenberge en het dorpje Windgat lag de oudste zeedijk vóór 1300 meer noordwaarts. Daar de golven in de 13de eeuw meer en meer de zeeoever tussen Wenduine en de Zwinmonding afvrat, was men in het begin van de 14de eeuw verplicht om een achterwaartse dijk (= inlaagdijk) aan te leggen. De strook polder tussen de oude en de nieuwe zeedijk werd aan de zee prijsgegeven, en de oude zeewering spoelde weg. Op het verloren terrein stond de noordelijke helft van Heis. Een aantal bewoners van dit dorp moesten zich achter de nieuwe zeewering terugtrekken⁹⁵.

De verloren strook buiten de dijk vormde een nieuw strand. Op die zone begon zich een duinenrij te vormen. Die lichte duinengordel overdekt stilaan een paar sectoren van de zeedijk. Maar de Elisabethvloed van 19 november 1404 vernielde grote delen van de zeeweringen op de Vlaamse kust. Onder de stuwing van Jan Zonder Vrees, Graaf van Vlaanderen, herstelden de betrokken waterschappen hun afgebroken zeeweringen. In de zomer van 1405 werden de oude dijken heropgebouwd, en omgevormd tot een meer aaneengesloten en sterkere weerdijk. Die nieuwe aarden wal kreeg de naam Graafjansdijk⁹⁶.

Naar onze mening heeft de zeewering van Woutermans Ambacht en Camerlincx Ambacht dezelfde lotgevallen meegeemaakt, als de zeedijk tussen Wenduine en Mude. Ook de bedoelde zeewering werd vermoedelijk in de loop van de 14de eeuw achterwaarts verlegd. Toen ging een deel van de dorpen Raverside en Oostende verloren. Verder nemen we aan dat ook de dijken van WA en CA door de Elisabethvloed van 1404 vernield werden, en dat die zeeweringen in 1405 heropgebouwd werden. Zo kan men best begrijpen waarom de Graafjansdijk dwars door het oudste Raverside snijdt.

Wegens het ontbreken van de nodige bronnen kunnen we de oorsprong van het dorp Raverside en van zijn vissersnering niet bepalen. Toch mogen we aannemen dat het eenzame bericht uit 1290 bevestigt, dat Raverside toen al enkele zeevissers telde. Dank zij R. Degryse vernemen we dat de Vlaamse vissers — o.m. die van Raverside — in de 14de eeuw nog andere vrachten dan gevangen vis vervoerden. Schrijver wijdt immers een bijdrage aan de Vlaamse kolenscheppen, en steunt daarbij op vier jaarrekeningen uit het vierde kwart van de 14de eeuw aangaande de tolheffing te Newcastle-upon-Tyne.

Uit die haven op de Engelse oostkust haalden de vissersboten van de meeste Vlaamse kustplaatsen honderden ladingen steenkool. De meeste prestaties werden geleverd door Duinkerke, Nieuwpoort, Oostende, Heist en Sluis. Maar ook kleinere vissersgemeenten werkten aan dit vervoer mee. Uit de lijsten van R. Degryse halen we hier alleen de cijfers

(84) COORNAERT 1976, pp. 25-26.

(85) Ibid., pp. 191-194: De Heistse zeevisserij herleeft.

(86) Id. 1974, p. 133.

(87) VLIETINCK 1889. Dit werkje bevat meestal citaten uit de 15de tot 18de eeuw, die betrekking hebben op de visserij van Raverside en de toestand van de zeewering.

(88) DE FLOU 1914-32 X, p. 129.

(89) RV nr. 152, Rek. 1415-16, f° 27vo.

(90) RV nr. 164, Rek. 1428-29, f° 41ro.

(91) RV nr. 188, Rek. 1455-56, f° 17ro.

(92) RV nr. 192, Rek. 1459-60, f° 16vo.

(93) RV nr. 206, Rek. 1470-71, f° 63 vo; RV nr. 227, Rek. 1488-89, f° 130vo.

(94) RV nr. 243, Rek. 1503-04, f° 44ro.

(95) COORNAERT 1976, pp. 26-28.

(96) Id. 1974, pp. 36-40 en 1976, pp. 39-41.

voor Raverside en Lombaardside : in 1377-78 drie boten uit R, zes uit L ; in 1380-81, vijf uit L ; in 1381-82, drie of vier uit R, één of twee uit L ; in 1390-91, nihil. R. Degryse publiceert de naam van de vaartuigen en van hun stuurlieden, die van oktober 1377 tot 1378 te Newcastle aankwamen.

Het is echter waar dat enkele schepen meer dan één reis verrichtten, en dat ze niet iedere keer door dezelfde schipper gestuurd werden. De rekening 1377-78 vermeldt de volgende stuurlieden uit Raverside : Geraart Claeys, Nikolaas Gheeraert, Jan en Jakob Vyncke ; uit Lombaardside : Pieter Halling, Jan Coveling, Jan Renier, Michiel Raskaert ; de namen van de boten uit Raverside : de Lichtvoet, de Kruisberg ; uit Lombaardside : de Blijdeleven, de Wonder, het Maria-schip, de Hauler⁹⁷.

Verder verhalen we kort een feit, dat bewijst dat Raverside omstreeks 1400 een bloeiende vissersnering bezat. Daar verbleven toen al personen, die bij de verkoop van de vangsten als bemiddelaar tussen de vissers en de handelaars optraden. De bedoelde personen, die we als voorloper van de eigenlijke visserswaarden⁹⁸ kunnen beschouwen, heetten Jan de Baenst en Klaas Reynaert⁹⁹.

Dezen mochten uit elke aankomende boot een vis kiezen. Daarna brachten ze de vangsten aan de man, en kregen ze een bepaalde vergoeding voor hun bemiddeling. Tenslotte moesten ze op de volgende zondag aan de schippers rekening uitbrengen over de opbrengst van de visverkoop, en het verschuldigde bedrag betalen. Daar de bewuste tussenpersonen niet altijd een voldoende financiële waarborg boden, besliste Filips de Stoute in 1402, dat de vissers voortaan zelf hun vangsten mochten verkopen¹⁰⁰.

Ook uit het verdere verloop van de 15de en 16de eeuw blijkt, dat Raverside zijn voet kon zetten naast de andere Vlaamse kustplaatsen, die geen stadsrechten bezaten. De vissers van het genoemde dorp namen ieder jaar deel aan de verre en de nabije haringvangst, en ze stonden hun man, telkens er op de Noordzee een konflikt met een vreemde natie uitgevochten werd. De Tachtigjarige Oorlog veroorzaakte echter zulke zware schade te land en ter zee, dat o.m. Raverside omstreeks 1600 tenonderging.

9. Algemeen besluit

In de bovenstaande paragrafen komt de historische geografie van de kuststreek tussen Oostende en Nieuwpoort aan bod. Het is echter niet onze bedoeling om hier een integrale studie over het bedoelde gewest te brengen. De mogelijkheid bestaat trouwens nog niet om nu al een volledig historisch overzicht van de streek rond het IJzerestuariusamen te stellen.

Verscheidene aspecten van de bedoelde studie moeten immers aangepakt en uitgewerkt worden. Hier wacht een veelomvattende taak voor degenen, die de oorsprong en de geschiedenis van hun eigen streek wensen te leren kennen en bekend te maken. Een doorgedreven opsporingswerk zal

ongetwijfeld interessante feiten aan het licht brengen. Het weze ons toegelaten om in het kort de terreinen aan te wijzen, waar er voor de plaatselijke zoekers nog zeer veel ontginningswerk te verrichten valt.

1. De geschiedenis van Camerlinx Ambacht en Woutermans Ambacht begint ongeveer bij de Gallo-Romeinse periode. Op dit vlak werden reeds interessante resultaten behaald. Het komt er nu op aan de vindplaatsen verder te onderzoeken, en alle vondsten te catalogiseren en te publiceren. Met behulp van de archeologie zal men een overzicht van de bedoelde bewoningsfase bereiken. Er kunnen best nog meer Gallo-Romeinse sites ontdekt worden.

2. De uitbating van de schapeweiden in de schorrevlakte vereiste kunstmatige verhevenheden, die als toevlucht voor de schapenkudden dienden. Op zulke moten bouwde men na de indijking een hoeve. Zowel in de polder ten westen, als ten oosten van de Gentele, lokaliseerden we enkele hofsteden, die op een mote staan. Andere, nu nog bestaande moten zijn reeds eeuwen geleden verlaten. Verscheidene verhevenheden, die in de overstroming van 1944 boven de hoge vloed uitstaken, dragen een dorpskern. Zulke woonterpen zijn o.m. Stalhille, Vlissegem, Houtave, Zuienkerke, Nieuwmunster, Dudzele, Oostkerke, Ramskapelle en Koudekerke¹⁰¹.

3. Vóór de indijking schonken de koningen van het Frankrijk en de graven van Vlaanderen schapeweiden aan enkele abdijen. Het archief van de bedoelde gemeenschappen bevat allicht gegevens, waarmee men deze weidegronden nader kan situeren, en de omvang ervan benaderen. Zouden invloedrijke leenhoven van de Zandstreek — o.m. het Hof van Oudenburg, Gistel of Vladslo — reeds voorrechten bezeten hebben in de schorrevlakte?

4. Aan de noordzijde van CA en WA lag de oudste zee-wering noordelijker dan hedentendage. Vanaf welke periode moest die dijk wijken voor de opdringende zee? Hoe breed was de strook poldergrond, die daarbij prijsgegeven werd? Welke woonplaatsen bevatte dit verloren terrein? Wanneer ontstonden de nieuwe duinen op de afgespoelde strook grond?

5. Doordat men aan de westzijde van CA de nieuwe aanwassen begon in te polderen, geraakte de oorspronkelijke westelijke dijk van CA in verval. Waar bevond zich die dijklijn? Hoe is de verdere landwinning ten westen van Westende en Lombaardside verlopen? De gegevens en de schetskaart van R. Boterberghe zullen hulp bieden bij het situeren van de dijken van de bedoelde kleinere polders.

6. Bestond de grote polder ten westen van de Zidelinge vanaf het begin uit twee waterschappen? Zo ja, waarom vormde die landwinning niet een enkele watering? Zo niet, waarom werd het oorspronkelijke waterschap gesplitst? Welke is de precieze grens van de watering CA en WA, niet alleen tussen beide, maar vooral aan de zuidzijde? Die grenslijnen kunnen bepaald worden door middel van de ommelopers (= kadasterboeken) en de oudere landmeterskaarten.

(97) DEGRYSE 1983.

(98) COORNAERT 1976, pp. 91-94: De zeevissers en hun waarden.

(99) We ontmoeten een Klaas Reynaert, die in 1396 toezicht hield op het lagaan, d.i. het recht van de Graaf op alle door de zee aangespoelde goe-

deren. Zie COORNAERT 1974, pp. 335-341 en 1976, pp. 389-391.

(100) COORNAERT 1976, p. 43, met meer details over die betwisting.

(101) COORNAERT 1976, pp. 20-21: Koudekerke stond op de Rugge te Heist; zie ook COORNAERT 1981, pp. 17-20 en 38.

7. De ommelopers zullen ook helpen om de zeesluizen van de twee wateringën precies te situeren. Welke waren de voorname afvoerbeddingen, die het overtollige water naar de zee brachten? Ook het net van de kleinere watergangen kan gereconstrueerd worden. Waren er beken die het water van de achterliggende Zandstreek naar het grondgebied van CA en WA afvoerden? Betaalden die aanpalende gewesten een suatierecht?

8. Uit de rekeningen van de wateringën blijkt dat de verdediging van de zeewering een zware en kostelijke taak betekende. De zeedijk werd immers herhaaldelijk door het stormgeweld aangevallen. Ook de zeesluizen leden schade, of geraakten met slijb gevuld. Het kon gebeuren dat een sluis moest verplaatst of vernieuwd worden. Onderwijl begon het opstuwende duinezand de dijk en de sluisen te hinderen. Verder viel ook het onderhoud van de wegen, de bruggen en de voetpaden ten laste van de wateringën.

9. De Ieperleet B vormde een belangrijke vaarbedding voor het goederenverkeer tussen enerzijds Brugge en het Zwinbekken, en anderzijds het IJzerbekken en het Westland. Niet alleen Oostende en de omliggende parochies waren door middel van een schipgracht verbonden, ook andere parochies van het Westvrije beschikten over een waterloop, die bij het net van vaarwegen aangesloten was. Zware en omvangrijke goederen konden toen immers het gemakkelijkst en het vlugst over het water vervoerd worden. We bedoelen vooral landbouwproducten, vis, turf, bakstenen en andere bouwmaterialen. We vermelden hier alleen de paalstenen, die in 1461 te Brugge aangebracht waren, en vandaaruit per schip verder gevoerd werden, o.m. *te sheerwoutermansluus*, *te Camerlyncsluus*, *te Lekesluus*¹⁰². De studie van het vaar-net zal de overdragen, de sluisjes en de losplaatsen lokaliseren.

10. De landboeken en de landmeterskaarten bevatten een schat van inlichtingen aangaande het landschap, de bewoning, de landbouw en het net van landwegen. De topografische documenten beschrijven de omvang en de inhoud van de dorpskommen. Met die bronnen kan men de hoeven, de molens, de bidplaatsen, en zelfs verlaten woonplaatsen situeren.

11. Wanneer men zoveel mogelijk geschreven bronnen betreffende een bepaalde gemeente en de omliggende streek excerpert, kan een behoorlijke monografie over de meeste gemeenten samengesteld worden. De parochierekeningen verschaffen gegevens over de burgerlijke gemeenschap in het Oud Regiem, de kerk-, dis- en gilderekeningen over het kerkgebouw en het kerkelijk leven, de notulen van de gemeenteraad en het schepenkollege over de sociale en economische evolutie na het Oud Regiem. Met de topografische documenten kan men het grondgebied van de oorspronkelijke parochies reconstrueren, en eventuele grenswijzigingen vaststellen. Men kan nagaan in hoeverre de oude parochies overeenstemmen met de grenzen van de ambachten en de waterschappen.

12. Het Toponymisch Woordenboek van De Flou situeert honderden plaatsnamen in de bovenvermelde parochies. Maar de onder punt 11 bedoelde documenten, de administra-

tie van het Brugse Vrije, allerlei cartularia en registers bevatten talrijke, nog niet gepubliceerde toponiemen. Sommige plaatsnamen gaan terug tot de vroegere middeleeuwen, andere werpen een blik op de bewoning, de begroeiing of de economie. Men zal best alle toponiemen van een bepaalde parochie in een alfabetische register samen brengen, voor zover mogelijk lokaliseren, vervolgens commentariëren, en tenslotte op een algemene topografische kaart intekenen.

13. In elke parochie bevinden zich grotere, middelmatige en kleinere leengoederen. Sommige leenhoven bezaten belangrijke rechten, die over een bepaald gebied golden. De meeste hoven omvatten een hoofdleen en achterlenen. Men kan de feodale percelen situeren door middel van de registers van de Burg van Brugge en van andere leenhoven. Niet alleen de studie van de boven bedoelde rechten, maar ook die van het tienderecht, verschaft een klaarder inzicht in de middeleeuwse feodaliteit.

14. Bij een monografie over een bepaalde gemeente behoort weleens de studie over een of ander aspect van het omringende gewest. We bedoelen: het bestuur van een middeleeuws stadsgebied; de vissersnering van Oostende, Raverside en Lombaardside; de geschiedenis van de zeesluizen en de weerdijk; de scheepvaart op de binnenwateren; de turfwinning; de steenbakkerij; het gemeenschapsleven in de 19de eeuw; de opkomst en de evolutie van de zeehandel en van het kusttoerisme; nog andere aspecten die uit de geschreven bronnen kunnen opduiken.

Bibliografie

- AMERYCKX, J., 1955. Nieuwe gegevens over "Ter Streep", *Biekorf* 56, pp. 267-270.
- BOTERBERGHE, R., 1962. Historische geografie van het overstromingsgebied van de Yzer in de Middeleeuwen, *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Nieuwe Reeks XVI*, pp. 77-142.
- COORNAERT, M., 1967. *Uitkerke. De topografie, de geschiedenis en de toponimie van Uitkerke en Sint-Jan-op-de-Dijk tot omstreeks 1900*. z.p.
- COORNAERT, M., 1972. St.-Pieters. *De topografie, de geschiedenis en de toponimie van St.-Pieters-op-de-Dijk tot 1899, met een studie over de waterwegen*. Sint-Andries-Brugge.
- COORNAERT, M., 1974. *Knokke en het Zwin. De geschiedenis, de topografie en de toponimie van Knokke, met een studie over de Zwindelta*. Tielt.
- COORNAERT, M., 1976. *Heist en de Eiesluis. De geschiedenis, de topografie en de toponimie van Heist, met een studie over de Eiesluis (en de middeleeuwse Vlaamse visserij)*. Tielt.
- COORNAERT, M. 1981. *Westkapelle en Ramskapelle. De geschiedenis, de topografie en de toponimie van Westkapelle en Ramskapelle, met een studie over de Brugse Tegrelie*. Tielt.
- DE FLOU, K., 1914-32. *Woordenboek der Toponymie van Westelijk Vlaanderen*. 13 dln. Gent-Brugge.
- DE GRUYSE, R., 1983. Vlaamse Kolenschepen en Schoneense Kaakharing te Newcastle upon Tyne (1377-1391), *Handelingen Genootschap voor Geschiedenis CXX*, nrs. 3-4, pp. 157-188.
- FAYEN, A., 1906. *Liber Traditionum Sancti Petri Blandiniensis*. Gent.

(102) RV 194, Rek. 1460-61, f° 91vo; zie COORNAERT 1974, p. 164.

- L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, L., 1883. *Coutûmes du Bourg de Bruges*, I. Brussel. I.
- GYSSELING, M., 1960. *Toponymisch Woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1228)*. 2 dln. Brussel.
- TERMOTE, J., 1981. Het verdwenen vissersdorp Nieuwe Yde te Oostduinkerke (W.-Vl.), *Archeologie*, 2, pp. 106-107.
- VERWIJS, R. & VERDAM, J., 1885-1928. *Middelnederlandsch Woordenboek*. 's Gravenhage.
- VLIETINCK, E., 1889. *Walravensyde*. Oostende.
- VLIETINCK, E., 1910. *Cartulaire d'Ostende*. Antwerpen.
- WARLOP, E., 1965. De adel te Oudenburg vóór 1330, *Vlaamse stam* 1, 4, pp. 135-247.
- WARLOP, E., 1968a. *De Vlaamse adel vóór 1300*, I. Handzame.
- WARLOP, E., 1968b. De vorming van de grote schepenbank in het Brugse Vrije (11e-13e eeuw), *Standen en Landen* XLIV, pp. 3-29.